

בית הלוי פרשת שמות – פרק ד

בילקוט פרשת שמות (קעא) וז"ל. **ולמה הראה לו הקדוש ברוך הוא למשה בנחש** מה נחש **נושך וממית** לבני אדם כך היה פרעה ועמו נושכים וממיתים לישראל, וחוזר ונעשה כעץ יבש כך היה פרעה ועמו כעץ יבש, ולמה הראה לו בדבר טמא אלא מה מצורע טמא ומטמא כך היה פרעה ומצרים מטמאים ומטמאים, וחזר ונטהר כך יהיו ישראל נטהרים מטומאת מצרים. והענין דהנה המצריים שתיים רעות עשו לישראל. אחת רעת הגוף במה ששיעבדו בהם בפרך, שנית הוא **רעת הנפש שהחטיאו וקלקלו אותם הרבה**, וכמו דאיתא במדרש (ילקוט שמות רלה) דבים סוף קטרגו על ישראל הללו עבדו ע"ז והללו עבדו ע"ז והשיב להם הקדוש ברוך הוא הללו עבדו **מתוך שיעבוד ומתוך טירוף הדעת**, וזהו השני מופתים שהראה למשה, דפרעה נמשל לנחש דנושך, והוא על שיעבודם הקשה בעבודתם, והשני בצרעת, דמצרים מטמאים אותם בנפשם:

ואך יש להבין למה בחר לו נחש והרי כמה חיות שנושכים וטורפים והם עוד יותר מסוכנים ולמה הראה לו בנחש דוקא. רק הענין דגם בשיעבוד הגוף שעשה להם לא היה עיקר מחשבתו ותכלית כוונתו בזה על השיעבוד עצמו והרווחת הממון שיגיע לו מעבודתם כדרך כל האדונים בעבדיהם, רק עיקר תכלית מבוקשו היה להחטיאם ולהעבירם מדתם, והשיעבוד היה התחכמות להוציא על ידו מחשבתו הרעה, וסבר דע"ז שיוסיפו עליהם השיעבוד יביאם ההכרח לעזוב דתם כדי שיקל מעליהם העבודה. וכמו דמבואר בילקוט סוף בשלח (רסח) כשהיו ישראל מלין את בניהם היו המצרים אומרים להם למה אתם מלין אותם היו כמצריים ותקל העבודה מעליכם. דזה היה תכלית רצונם. וזהו הטעם שהעבידום בפרך ומדרשו (שמו"ר א יא) שהחליפו מלאכת אנשים לנשים, דודאי מי שכוונתו הרווחת הממון יברור בעבד שיעשה מלאכה שרגיל בה, ואז תצא מלאכתו לפעולתה כראוי, אבל כשיחליף מלאכת אנשים לנשים הרי תהיה המלאכה מקולקלת כי איננה רגילה בה, אבל כיון דתכליתו בעצם היה רק הקושי לישראל, וע"כ לא שם לבו למלאכה אם תהיה כראוי לטובה והחליף אותה כדי שיהיה נוסף עליהם הקושי והכבידות, כדרך מי שאינו רגיל במלאכה ומוכרח לעשותה הוא מתייגע ביותר:

ובזה יבואר המדרש רבה בראשית פרק כ"ז (ב) מביא שם הפסוק (קהלת ב) כי כל ימיו מכאובים וכעס ענינו, וז"ל כי כל ימיו מכאובים אלו המצריים שהכאיבו לישראל במעשיהם, וכעס ענינו שהכעיסו להקב"ה במעשיהם הרעים. רמזו להני שני ענינים הנ"ל, כי כל ימיו מכאובים שהכאיבו לישראל בשיעבודם. והוסיף עוד ואמר וכעס ענינו דהענין והתכלית המבוקש שהיה להם להמצריים בהשיעבוד היה רק להכעיס להקב"ה כדי שע"י השיעבוד יהיו מוכרחים לעזוב דתם. ורק שפרעה לא היה יכול לעשות כמחשבתו בגלוי להכריחם לעבור על דתם בפומבי בלא שום טענה, כי כן לא יעשה, כי מה לו להתערב בדתם, וע"כ עשה מעשהו זר וכיסה מחשבתו במסווה השיעבוד, דסבור היה דבזה תצא מחשבתו הרעה לפועל מעצמו וממילא. והוא על דרך הכתוב (משלי י') ופי רשעים יכסה חמס, פירושו דהחמס שהרשע עושהו מכסהו בפיו ואומר שאין כוונתו להחמס כלל רק רצונו לדבר אחר, וכן התנהג עמהם פרעה, ולזה הראה הקדוש ברוך הוא למשה האות הראשון הרומז לשיעבוד הגוף כמו שכתבנו למעלה בנחש דוקא, דכל החיות המזיקים וטורפים עושים כן להנאתם כדי שיאכלו את טרפם, והנחש אין לו שום הנאה בנשיכתו וכל כוונתו הוא רק ההיזק. וכמו דאיתא בריש מס' תענית (ח א) דשאלו להנחש ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך בהזיקך. וזהו שגילה לו הקדוש ברוך הוא למשה ברמז זה עיקר עומק כוונת פרעה, דגם השיעבוד הגוף אין כוונתו להנאת עצמו רק הוא כנחש דכוונתו רק ההיזק כדי להרע להם ולקלקלם וכמו שנתבאר:

והנה מחשבתו הרעה אשר הצפין בקרב לבו היא בעצמה גרמה לו כובד לב, וע"ז נתוסף לו מכות ונתקיים בו תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך (ירמי' ב). דהש"ת צוה למשה לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם פקד פקדתי אתכם וגו', ואומר אעלה אתכם אל ארץ הכנעני גו', הרי דצוהו דלישראל יאמר האמת שיגאלם גאולה שלימה לגמרי ממצרים ולא ישתעבדו למצריים עוד. וכתוב עוד ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו ה' אלהי העברים נקרא עלינו ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה', ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ולא ביד חזקה, ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים וגו'. הרי דלפרעה ציווה שיבקש ממנו דרך בקשה ובמענה רך, דאין נא אלא בקשה, וכאדם המבקש מחבירו דבר קטן שאינו חשוב להנותן ובודאי יתן לו. וביקש ממנו שיניחם לילך רק דרך שלשת ימים, ומשמעותן של הדברים דאח"כ ישובו שנית למצרים. והוסיף לו עוד לומר לו המקום שילכו והוא להמדבר, שאין מקום לחוש שיברחו למרחק מחוסר מזונות וחיות ונחשים ועקרבים, דהמדבר הוא מסגרת, דיהיו מוכרחים לשוב, וכמא"כ (בשלח יד) סגר עליהם המדבר, ואין רצונם רק לילך לשם ולהתמהמה איזו ימים לעבוד את ה' בזבחים וקרבתות, ונתקיים בפרעה עם עקש תתפל (ש"ב כב), דדיבור המפורש שיצא מפי משה הוא כמבקש ממנו דבר קטן, לפי מה שפרעה מסתיר מחשבתו העיקרית ואומר בפיו כי רק להנאת מלאכתם מגמתו ואין דעתו על דתם כלל, וא"כ בודאי מה נחשב חסרון של מלאכה איזו ימי מספר אצל פרעה, ואנחנו רואים דכמה פעמים יתן האדון הנחה לעבדיו שינוחו איזו ימים ממלאכתם, וגם משה רבינו מקודם ביקש מפרעה שיתן להם הנחה יום אחד בשבוע ונתן לו, וכמבואר במפרשים על מאמר ישמח משה במתנת חלקו. ובאמת דאילו היה כוונתו כמו שאמר בפיו, שהיה מסכים תיכף לזה דאינו כדאי לסבול עבור זה אפילו מכה אחת וכ"ש עשר. רק שהטיל קוץ בעיני פרעה, במה שאמר לו שיזבחו שם ויעבדו את ה', דזהו כמו שער בנפשו ונגד עיקר כל עומק כוונתו, שהם מבקשים ממנו להרוס את כל הבנין שפעל ועשה בימים שעברו להעבירם מדתם והם מבקשים עתה להרסו עד היסוד. ומבקשת משה ואהרן בעצמו הוכיבו לבו, דהם עושים עצמם כמבקשים ממנו דבר קטן שיניחם רק לעבוד את ה', והוא בעצמו יודע דזהו עיקר הקפידא שלו וכל מגמתו בהשיעבוד הוא למנוע אותם מזה והמלאכה לא לעיקר אצלו יחשב, ומזה שפט דמשה ואהרן אינם יודעים את הטמון בלבו ועיקר מחשבתו, וע"כ סירב מלקבל דבריהם, יען נוכח מדבריהם שאינם עומדים על עיקר רצונו ומחשבתו, וע"ז הכייד לבו ביותר וסבל עוד מכות, וזהו שאמר הכתוב ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ולא ביד חזקה, כלומר הגם כי בקשתכם מאתו קטנה היא מאד, עכ"ז יודע אני כי גם זה המעט לא יתן לכם, יען כי נראית היא קטנה לאינם יודעים כוונתו אבל גדולה היא אצל פרעה עצמו, ולא ביד חזקה כלומר שמיניתו לא יהיה ביד חזקה ובפרסום, כי יבוש לומר בגלוי שמקפיד על עבודתם את ה', רק אח"כ ג"כ יסתיר מחשבתו ויאמר שמקפיד על חסרון המלאכה באלו הימים, וכמו שאמר פרעה להם הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אותם מסבלותם: